

Biskop Peter Outzen Boisen.

Et Foredrag holdt ved det kirke- og kunsthistoriske Møde i Jelling
den 19de August 1897 af Provst L. Koch.

Det hændes stundom, at Børn have større Lighed med
Bedsteforældrene end med Forældrene, og saaledes kan
det ogsaa gaa med hele Slægtled. Dette kan til en vis

Grad siges om de Slægter, der have levet i det Aarhundrede, som nu gaaer sin Ende imøde. I dets Midte vare Sindene optagne af en Reaktion mod hele den Aandsretning, der havde fyldt dets første Tid; nu have vi Alle optaget mange af de Bestræbelser, som vore Bedstefædre begyndte, men som Fædrene opgave. Det er derfor intet Under, at man netop har beskæftiget sig med det Tidsrum, der ligger et Aarhundrede bag os.

Den dybeste Grund til, at vi bestandig søge at forstaa Fortiden og dens Mænd, er dog, at vi kun paa den Maade kunne lære at forstaa vor egen Tid. Det kan med Rette siges, at der ingen Tid er, vi kjende daarligere end den, hvori vi selv leve; men det er netop alle aandeligt bevægede Menneskers Stræben at kunne bedømme de Strømninger, der gaa igjennem den, saa vi kunne afgjøre, hvilke vi ville lade os føre af, og hvilke vi ville gaa imod. Vi ville gjerne kunne bedømme vore egne Samtidige og deres Bestræbelser, ikke fra et indskrænket Partistandpunkt, men saaledes, at vi øve Retfærdighed og dømme om dem, som vi ville, at der skal dømmes om os selv. Men det formaa vi ikke, uden vi kjende Fortiden; thi den er dog den Grundvold, hvorpaa vi Alle bygge, det er dens Arbejde, vi fortsætte. Enhver Slægt er tilbøjelig til at mene, at de Op-gaver, hvis Løsning den arbejder paa, ere Samfundets som den Enkeltes eneste Livsopgave. Troen herpaa kan ganske vist lægge Kraft i Arbejdet, men den kan ogsaa fremkalde en stor Overvurdering af dette, og det kan let ske, at naar vi ligge i vor Grav, vil Eftertiden finde, at det kun er en tynd og tarvelig Aarsring, som vor Travlhed har afsat paa det Menneskehedens Træ, der voxer fra Slægt til Slægt.

Saaledes er det tildels gaaet med den Slægt, der levede i Rationalismens Tid, som man med Rette har kaldt Slutningen af det 18de og Begyndelsen af det 19de Aarhundrede; men der er ved Siden af store Forskjelle en ikke ringe Lighed mellem den Tid og vor egen; Historien

synes at have en Tilbøjelighed til at dele sine Kapitler efter Aarhundreder. Jeg skal her blot nævne, at medens det var ved den franske Revolution og dens Eftervirkninger, at den 3die Stand vandt den Plads i Samfundet, som den siden har hævdet, er det nu øjensynligt, at den 4de Stand er ved at arbejde sig op, Men der er ogsaa en dybere Lighed. Der er jo talt meget om vor Tids Realisme, hvorved forstaaes, at man vil se paa Tingene i Verden som de ere, ikke som man finder, de burde være. Der er tidt kastet et Slør over Virkeligheden ved at forskjønne og besmykke den, og det vil man nu sønderrive. — I sin Almindelighed er denne Bestræbelse jo god og priselig; men der er den Fare ved den, at Menneskene saa ikke ville erkjende anden Virkelighed end den, som Øjnene se og Hænderne kunne tage og føle paa. Realismen nærer Mistanke mod alle Systemer, alle Forsøg paa at samle og ordne de enkelte Erfaringer. Man spørger bestandig: hvad kan det nytte? hvad Betydning har det til at gjøre Livet lettere og lysere? Og hvor man ikke kan se denne Betydning, har man ingen Brug for Lærdommen. Der er Mange i vor Tid, der paa den Maade ere komne bort fra Troen paa alt Evigt og Uendeligt. Ogsaa indenfor Kirken gjør Realismen sig gjældende, f. Ex. naar Mange ere saa vrede paa Alt, hvad de kalde dogmatisk Kristendom; det er, som om de ikke følte Trang til, saavidt som vi formaa, at forstaa det, hvorpaa de tro.

Men en saadan realistisk Strømning gjorde sig gjældende med endnu større Kraft for 100 Aar siden. Man havde da saa at sige forsøgt at afklæde Kristendommen dens himmelske Klædebon, i den Tro, at den da skulde blive frugtbarere for Menneskers Liv og Hjerter. Men da det saa var lykkedes at skalle alt det Overnaturlige af som Billeder, det oplyste Aarhundrede ikke længer havde Brug for, viste det sig, at der kun stod nogle tørre og tarvelige Læresætninger tilbage, af hvilke man ovenikjøbet kunde finde de fleste andetsteds hos hedenske Vismænd, og som man

ligesaa godt kunde lade gaa samme Vej som det Øvrige. Det var der ogsaa Mange, der gjorde, Verden var for dem kun denne Verden og Livet kun dette Liv. Selvfølgelig var det kun et Mindretal, der saaledes sank ned i ligefrem Gudløshed og Materialisme; den religiøse Trang ligger for dybt til, at den kan slukkes hos et Folk eller hos dettes Flertal. Men blot det, at Irreligiøsiteten traadte frem, som den gjorde, naturligvis med sin uadskillelige Følgesvend, Immoraliteten, var nok til at fremkalde en Reaktion, og det er en af de Mænd, der indledte den, jeg nu vil prøve paa at skildre Dem.

Peter Outzen Boisen blev født 1762 i Landsbyen Emmerlev ved Højer i Slesvig. Faderen, Boie Outzen, var Bonde og Kniplingshandler. Han var ingen velhavende Mand, men han skal have anvendt en stor Del af hvad han ejede paa Sønnens Opdragelse. Denne kom i Huset hos en Præst, der, da han var 20 Aar gammel, sendte ham til Universitetet i Kiel. Da han var fattig, kunde han ikke, som andre Studenter ved tyske Universiteter plejede, besøge flere saadanne. Opholdet i Kiel har heller ikke paa nogen Maade givet ham et tysk Præg, hans hele Tænke- og Handlemaade var bestandig saa dansk som Nogens. Men i Kiel traf han en Lærer, der skulde faae stor Betydning for ham, nemlig Johan Andreas Cramer. Denne Mand var tysk født, men havde i 17 Aar været tysk Hofpræst og Professor i Kjøbenhavn, hvor han hørte til den Kreds, der samlede sig om det bernstorffske Hus. Som de andre Mænd, der hørte til denne, blev han ikke dansk ved sit lange Ophold i Kjøbenhavn; men han kom dog egentlig til at holde mere af Danmark end af Tyskland. Han var en begavet Prædikant, der med stor Alvor prædikede mod den Usædelighed, der i Christian VII's første Aar bredte sig i højere og lavere Kredse. »Hans Venner skjælvede for ham, han selv ikke«. Da Struensee ryddede op i Embedsstanden, fik Cramer sin Afsked; men da den danske Konge var bleven Herre over hele Holsten, ansattes han

som theologisk Professor og Prokansler ved Kiels Universitet. Hans Theologi naaede næppe dybere eller højere end hans Samtidiges, men han var en human Mand med mange Interesser og opfyldt af Iver efter at udbrede Oplysning i Folket og Tro paa, at dette skulde lykkes. Denne Mand blev nu den unge Boisens »Lærer, Raadgiver og anden Fader og tændte den virksomste Gavnelyst i hans Hjerte«. Da Boisen var 23 Aar gammel, tog han theologisk Embedsexamen med Udmærkelse, og samme Karakter fik han, da han Aaret efter tog Examen om i Kjøbenhavn for at kunne opnaa Ansættelse i Kongeriget.

En saadan var sikkert dengang allerede lovet ham af Grev C. D. Reventlow paa Christianssæde, der trængte til en Medhjælper ved den Reform af Skolevæsenet, han agtede at gennemføre paa sine Godser, thi næppe var Boisen fyldt 25 Aar, før han 1787 ansattes som Sognepræst i Vesterborg og Birket, hvor han skulde blive 44 Aar indtil sin Død. Det fulgte af sig selv, at naar en ung Præst dengang var gennemtrængt af »virksom Gavnelyst«, maatte det være Skolevæsenet, han kastede sig over. Det var de store Landboreformers Tid, og de Mænd, der satte dem i Værk, vare opfyldte af Haab om derved at berede Folket en bedre Fremtid. Men dette Haab byggedes ikke blot paa, at der skulde blive større Velstand og bedre Livsvilkaar for Bønderne; men naar Stavnsbaandet var løst, Gaardene udskiftede, Hoveriet begrænset osv., vilde dog den rette Virkning deraf ikke indtræde, naar Almuen ikke blev mere oplyst. For at dette kunde ske, bragtes der store Offre, Godsejerne byggede Skoler og lønnede Lærere, og Præsterne offrede Tid og Kræfter i Skolevæsenets Tjeneste. »Oplysning er«, siger Boisen, »velordnet det eneste Middel, hvorved Almuevel for Fremtiden kan sikkert sikres«. Reventlow ombyggede nu Skolerne paa sine Godser og ordnede Undervisningen efter det Forbillede, en mecklenborgsk Godsejer, v. Rochow, havde givet, og Boisen var herved hans tro Medarbejder.

Men Hovedopgaven var at skaffe dygtige Lærere. Fra alle Oplysningens Venner havde der længe lydt de sørgeligste Klager over Almueskolens Lærere; det var fordums Tjenere, fortrukne Studenter og andre daarlige Subjekter, der toge til Takke med de højst tarvelige Vilkaar, der bødtes en Landsbyskolelærer, der som Regel ikke havde Mere at leve af end de 24 Rdl., som Frederik IV. havde fastsat som Løn for Lærerne paa Ryttergodset, samt den Græsningsret, der tilkom ham paa Bymarken. Da den store Kommission til Skolevæsenets Forbedring nedsattes, var det derfor dens første Bestræbelse at oprette en Uddannelsesanstalt for Lærere, Seminariet paa Blaagaard ved Kjøbenhavn, der havde begyndt sin Virksomhed 1791. Tre Aar efter oprettedes Seminariet paa Brahetrolleborg. Men disse Anstalter, især den første, led af mange af de Fejl, som let komme til at hæfte ved et første Forsøg. De Mænd, der kom til at lede det, havde overdrevne Forestillinger om, hvad der kunde læres uvidende Bønderkarle i Løbet af 3 Aar. Seminaristerne fik store Tanker om sig selv som dem, der skulde løse Tidens største Opgave, og naar de kom ud i Embederne, saae de ned paa Præsterne som Repræsentanter for forældede Anskuelser. Dertil kom, at Seminariet var stærkt smittet af Tidens Irreligiøsitet, og der førtes almindelig Klage over, at de Lærere, der udgik fra det, bragte denne ud i Befolkningen.

Mange af Skolesagens varmeste Venner vare derfor komne til det Resultat, at man maatte slaa ind paa en anden Vej. Reventlow udtalte, at det vel havde været ønskeligt, at Skolelærerne kunde faae en saadan Uddannelse, at de kunde følge Tiderne som fornuftige Mænd, der forstode at prøve Alt og vælge det Bedste; men den korte Undervisningstid gjorde, at man maatte nøjes med at lære dem at begribe det, som læstes, og at give Bønderbørn fornuftige Begreber om det, som er nødvendigt; men man bør ikke opmuntre Seminarister til at gaa frem med Tiden, af Frygt for at de uden Vejledning let kunne vildfare.

Meningen af disse Ord er, at det skulde opgives at meddele Lærerne almindelig og selvstændig Dannelse; de skulde nøjes med at tilegne sig de Kundskaber og Færdigheder, de skulde undervise i. Boisen selv taler om, at det havde været en stor Fejl, at man havde forsømt Bibelen ved Seminarieundervisningen og maaske derved skabt de ræsonnerende Skolelærere.

Det var disse Fejl, der nu skulde rettes ved det Seminarium, der 1802 begyndtes i Vesterborg Præstegaard og som blev Forbilledet for de andre saakaldte Præstegaardsseminarier. Boisen vilde opdrage Lærerne til at blive »fornuftige Bønder blandt Bønder«. Ellers vilde man kun opnaa at gjøre dem misfornøjede med de Kaar, der ventede dem, naar de skulde leve af c. 100 Rdl. aarlig. Seminaristerne skulde være af Bondestand, de skulde bo hos Byens Bønder, og i Høsten skulde de have fri, for at kunne deltage i Arbejdet. Hele Anlægget var saa tarveligt, at Seminariets aarlige Udgift kun var 610 Rdl.; et lille Statstilskud gav Boisen Afkald paa 1808 til Fordel for Blaagaards Seminarium, der var blevet omtrent opløst ved Kjøbenhavns Belejring. Da Undervisningen skulde vare 3 Aar, indrettedes der 3 Skolestuer i Præstegaarden; men de to af disse sloges senere sammen, og i dem undervistes alle tre Klasser samlede. Naar de Ældre undervistes, lyttede de Yngre efter, medens de Første beskæftigedes paa anden Maade, naar Lærerne henvendte sig til de Yngre. — En af de Mænd, som her havde faaet sin Uddannelse, Rasmus Sørensen, der senere blev Skolelærer i Venslev paa Sjælland, har skildret denne Undervisning: Boisen holdt hver Dag mundtlige, livlige, frie Religionsforedrag. Tilhørerne noterede, og Dagen efter udarbejdede de det skriftligt. Boisen var, siger Sørensen, som alle filantropiske Pædagoger, hos hvem Hjertet og Følelsen udgjorde de $\frac{9}{10}$ og Forstanden og Kritiken kun $\frac{1}{10}$ af den store Undervisningsvirksomhed, aldeles ikke Systematiker. Der var ligesaa lidt nogen dyb Grundighed som nogen stor Orden i hans Undervisning;

men han vidste at vække Seminaristerne til selvvirksom Opfattelse og livlig Gjengivelse af det Meddelte, og det var det, der trængtes til. De dygtigere af dem læste kun lidt i Bøgerne, men tilegnede sig Lærernes levende Foredrag. — Der er vel næppe Nogen, der ved at høre denne Beskrivelse ikke kommer til at tænke paa vore Dages Højskoleundervisning. — Boisen forstod ogsaa, hvilken Betydning det havde at fremkalde Selvvirksomhed hos Eleverne. Der var, siger Sørensen, stor Hjælpsomhed, Filantropi og Pædagogik mellem Seminaristerne. Det overlodes til dem selv at overholde den daglige Orden; Overtrædelser af denne straffedes med Bøder, som de selv dikterede. Større Uregelmæssigheder vidste Boisen med stor Kjærlighed at rette. »Han gik om mellem os som en Fader mellem sine Børn«, sagde en af de faa Seminarister fra Vesterborg, som jeg har talt med. — At han havde slaaet ind paa den rette Vej, viste sig ved, at Seminariet, der var begyndt med 15 Elever, faa Aar efter havde 30.

Det var ikke vanskeligt at se, at hele Boisens Undervisningsmethode var noget Nyt og i mange Maader forskjelligt fra, hvad man hidtil havde kjendt. Derimod er det ikke saa let at forstaa, at den Religionsundervisning, der meddeltes, var væsentlig forskjellig fra den hidtilværende, og dog var Boisen sig med Rette bevidst, at der ogsaa her var et Fremskridt. — Den skulde grundes paa Biblen og ske efter Balles Lærebog. I en Plan til en Instrux, han indsendte til Kancelliet, stod der: »Uden at forbigaa Fornuften udledes Religionens Lærdom helst af Biblen. Læreren bør ingenlunde tro sig berettiget til at forbigaa nogle af Kirkens Lærdomme. Han bør vogte sig for at opvække Tvivl i Seminaristernes Sjæle og øve dem i Ydmyghed og Beskedenhed«. Dette havde saa kjendeligt Adresse til Blaagaards Seminarium, at det blev udstrøget af den approberede Instrux. Den store Skolekommission saae i Begyndelsen med endel Uvillie paa Vesterborg Seminarium, der jo unægtelig ogsaa stod i bestemt Modsætning

til dens eget. — Naar vi nu ville se, hvorledes de nævnte Grundsætninger udførtes, da kan vi bedst se det af en lille Bog, Praktisk Religionsundervisning, som Boisen skrev til Vejledning for Lærerne. Jeg skal nævne Overskrifterne over dens Kapitler: Efter en Indledning om Naturen og Biblen: 1. Gud har skabt Alting. 2. Guds Egenskaber. 3. Opholdelsen. 4. Forsynet. 5. Gud har ved en ypperlig Lærer, som kaldes Jesus, forkyndt for Menneskene, hvorledes de skulde tænke og handle for at vorde lyksalige (dette Afsnit indeholder Pligterne og ender med Pligterne mod Dyrene). 6. Mennesket er ikke saa dydigt, som det burde være. 7. Vi bør forbedre os. 8. Hjælpemidler til Dyd (af hvilke Oplysning er det vigtigste). — Mere er der ikke, og vi kunne let blive enige om, at dette kun er et tarveligt Uddrag af den kristelige Lære. — Der kunde ogsaa let anføres mange Vidnesbyrd om, hvor langt det var fra, at Boisen stod paa Kirkelærens Grund, f. Ex. naar han kalder det en Overtro, at Daaben er fornøden til Salighed. Men ikkedestomindre betegner han et Fremskridt paa den Vej, hvor Andre snart skulde gaa videre. Trods Alt, hvad der manglede, havde han en levende Tro paa den Gud, der altid er tilstede i Menneskets Liv, og for hvis Ansigt det lever. Hans Bestræbelse gik ud paa at vække Fromhed i Hjerterne, og den havde sin store Betydning paa en Tid, da saamange af dem, der førte Ordet, havde løsrevet Kristendommens Lærdomme fra ham, der havde givet dem.

Boisens Virksomhed blev meget paaskjønnet. I Aaret 1805 lod Kongen ham tilbyde at blive Biskop i Aggershus Stift. Men han kunde ikke overtale sig til at forlade sine Seminarister og afslog derfor Tilbudet. Men samme Aar blev Lolland-Falsters Bispestol ledig, og denne modtog han. Han vedblev dog tillige at være Præst i Vesterborg. Det var dog bestandig Skolevæsenet, der var Hovedsagen for ham. Han var en flittig Visitator; men naar Visitatsen ikke faldt paa en Søndag, holdtes der ingen Gudstjeneste, men han besøgte kun Skolerne. I disse fandt han, alt som

Aarene gik, flere og flere af sine egne Seminarister som Lærere, og med disse stod han bestandig i Forbindelse, de kunde være visse paa at finde en Raadgiver og Hjælper hos ham, naar de trængte dertil. Han vaagede over, at der fra Kirkens Side ydedes Skolen al mulig Hjælp, stundom ved mislige Midler, naar f. Ex. Præsterne ved Kirkekatekisationer skulde øve de Unge i at læse i Bog, saa at dette kunde blive en gudstjenstlig Handling; ligeledes skulde de vaage over, at Konfirmanderne kunne læse. Mit Hjerte bløder, siger Biskoppen, naar jeg træffer en Konfirmand, der ikke kan læse.

I Aaret 1806 var den store Skolekommission bleven færdig med Skoleloven, der paa nogle enkelte Punkter nær var affattet ganske som den 8 Aar senere udkom som Lov. Den fremkom nu som et foreløbigt Reglement, der skulde prøves i Sjællands Stift; men Boisen og Fyens Biskop, Plum, fik Tilladelse til ogsaa at bringe Reglementet i Anvendelse i deres Stifter, hvad der fik stor Betydning, da Omstændighederne i Aarene 1806—14 vare langt gunstigere, end de siden blev. Boisen var utrættelig med at faae affattet Skoleplaner, bygget nye Skoler og tilvejebringe bedre Lønninger for Lærerne. Han havde den største Støtte i Grev Reventlow; men ogsaa hos mange Andre, Godsejere saavel som Præster, formaaede han at fremkalde den »virk-somme Gavnelyst«, der boede i ham selv.

Men denne kunde ogsaa lokke ham til at vove sig ind paa Omraader, hvor han ikke var hjemme. Det ansaaes i lang Tid for at være en af de kirkelige Reformere, der fremfor Alt maatte fremmes, at tilvejebringe en ny Alterbog. Naar de gamle Kirkebønner eller andre Formularer løde i Kirken, var jo Grundtonen bestandig: Synd og Naade; men netop derom prædikedes der kun lidt, og skete det, toges Ordene paa en anden Maade, end Fædrene havde gjort. Det var derfor intet Under, at Mange ønskede at tilvejebringe en Alterbog, der bedre stemte med Tidens Prædiken. Ogsaa Boisen følte sig kaldet til at forsøge

sine Kræfter i den Retning og indsendte 1806 til Kancelliet en »Plan til Forbedring af den offentlige Gudstjeneste«. Om denne kan det siges i al Korthed, at den var aldeles mislykket. Formularer, der virkelig skulle kunne lyde Søndag efter Søndag og Aar efter Aar, maa være i den knappest og korteste Stil, de skulle være som mejslede i Sten; men Intet laa fjernere for Boisen, hos ham er der fuldt op af Gjentakelser og Modsigelser. Gudstjenesten skal kun gaa ud paa at røre Hjerterne, og dette opnaaes ved bevægelig Snak om Kjærlighed mellem Forældre og Børn, Lærere og Elever, om Taalmodighed i Sygdom og under Næringssorg og om Udødeligheden; den er »den Engel, som styrker Manden i Kamp mod Døden, og som breder ud over Gravens mørke Bolig et venligt Lys«. Boisons Forslag til en Alterbog fandt dog en venlig Modtagelse i Kancelliet, og den gamle Biskop Balle udtalte sig for det; men selv hans gamle Ven, Stiftsprovst H. G. Clausen, hvis Anskuelser ellers i Meget stemte overens med Boisons, udtalte sig imod Indførelsen af en saadan Lithurgi. Det skal ogsaa bemærkes, at begge de Mænd, hvem Fremtiden tilhørte, Grundtvig og Mynster, udtalte sig imod den. Bedre lykkedes en Andagtsbog, Boisen udgav 1820. Den bærer et tiltalende Præg af hans ejendommelige Hjertelighed og Menneskekjærlighed, hvorfor den ogsaa opnaaede mange Oplag. Det er aabenbart, at han her trøster Andre med den Trøst, hvormed han selv er bleven trøstet.

Han skulde, som det vel falder i de Flestes Lod, der naa Alderdommen; opleve, at den nye Slægt fældede en haard Dom over Meget af den foregaaendes Virksomhed. Tungest faldt det ham sikkert, at Interessen for Skolevæsenet kølnedes. Da de trange Tider kom, omtrent fra Aaret 1818, viste det sig, at de Udgifter, det forbedrede Skolevæsen krævede, hvilede tungt paa Mange, baade paa Godsejerne, Præsterne og Beboerne. Disse Sidste havde aldrig brudt sig synderligt om Reformen; den skyldtes

Regeringen, Godsejerne og Gejstligheden. Nu kom Klagerne frem rundtomkring, og Kongen var meget tilbøjelig til at lytte til dem, der talte om at holde op med Skolernes Forbedring, indskrænke Seminarierne m. M. Da opkom der netop et System, som tilbød stor Lettelse i Udgifterne, medens det lovede at udrette det Samme som tidligere, nemlig den indbyrdes Underviisning. Den kan i al Korthed betegnes som en Methode, der skulde kunne arbejde selv; af Læreren krævedes ikke Andet, end at han kjendte Maskineriet og kunde sætte det igang. Tilmed kunde den samme Lærer ved Hjælp af dette undervise et næsten ubegrænset Antal Børn. Metoden hjembragtes fra Frankrig af Kongens Adjutant, Kaptajn Abrahamson, hvem det lykkedes at gjøre sin Herre meget opsat paa at faae den indført heri Landet. I den Kommission; der i den Anledning nedsattes, havde Biskopperne Münter og Boisen vel Sæde, men de maatte høre mange »uarterige Ord« af Abrahamson, der baade dengang og senere gik frem med stor Hensynsløshed, thi de gamle Pædagoger kunde paa ingen Maade gaa ind paa, at en saadan Mekanisme skulde afløse Elevernes Paavirkning ved Lærerne. Det skyldtes dog maaske dem, at Metoden kun maatte anvendes i den yngste Klasse, og at det ikke paabødes, men kun tillodes at indføre den. Seminarierne maatte imidlertid lære Seminaristerne at benytte den og finde sig i at inspiceres af Abrahamsons Haandlanger, Kammerraad Wille. Paa Vesterborg gik dette dog fredeligt af, uagtet Grev Reventlów mødte og erklærede, at hans Skoler vare de bedste i Landet, og i dem skulde den indbyrdes Undervisning aldrig blive indført. Men for Boisen var det en Sorg at skulle medvirke til, hvad han med Rette betragtede som en Tilbagegang for Skolevæsenet.

Ogsaa i religiøs Henseende skulde Boisen opleve en stor Forandring af Anskuelserne. Han som mange Andre af hans Samtidige kunde vel her følge et Stykke med, han maaske længere end de Fleste, netop fordi hans dogmatiske

Anskuelser vare saa løse. Men der var dog eet Punkt, som de gamle Rationalister havde ondt ved at komme over. Han mærkede det maaske mest i sin Familie. Han var to Gange gift, først med sin Formands Enke, Anna Viinholdt, f. Hansen, der var meget ældre end han, og efter hendes Død 1798 med Anna Nannestad. Af hans mange Børn bleve 6 Præster, og de fik Alle et anset Navn. Men ingen af dem delte Faderens theologiske Anskuelser. Da Frits, der siden blev Præst i Stege, var bleven theologisk Kandidat, blev Biskoppen spurgt, om han ligesom to ældre Brødre skulde rejse udenlands; men Faderen svarede: »Nej, det er nok, at jeg har faaet to brave Sønner fordærvede ved de tyske Universiteter«. Opvækkelsen havde dengang ofte en pietistisk Karakter, der kun daarligt harmonerede med det gammeldags gjæstfrie Præstegaardsliv i Vesterborg, hvor især paa Biskoppens Fødselsdag, den 16de November, Slægt og Venner forsamledes fra Nær og Fjern, og hvor Ungdommen morede sig med at danse og spille Komedie.

Men i sit Stift vedblev Biskoppen at nyde den største Agtelse og Kjærlighed til det Sidste. Han havde en egen Gave til at kunne sige Ord, som, i sig selv simple og enfoldige, dog sloge ned og bleve bevarede af dem, de vare henvendte til, vel netop fordi de kom fra Hjertet. En Mand, som siden med Rette nød stor Anseelse paa Lolland, har fortalt, hvorledes han som halvvoxen Dreng i et forfærdeligt Uvejr med Torden og Skybrud red til sit Hjem og maatte ty ind i Bispegaarden. Biskoppen sagde da til ham: »Du er en flink Dreng, Vorherre har holdt sin Haand over Dig, han vil gjøre det fremdeles«. Det var som gammel Mand, Meddelelsen fortalte dette; men det er klart, at disse Ord have havt stor Betydning for ham Livet igjennem som en god Mands Velsignelse.

Biskop Boisen døde den 10de Maj 1831.

Han har havt stor Betydning for sit Stift; det er vist nok, at vilde Nogen nu oprette et Seminarium som det i Vesterborg eller bestyre et Bispeembede, som Boisen bestyrede det,

vilde vi Alle være enige om at misbillige det; men dermed er Sagen ikke afgjort. Spørgsmaalet er, om han ikke netop i mange Maader har ydet det, som hans Tid trængte til og kunde modtage. Det er let nok at raabe: Rationalist! og saa dermed være færdig. Men naar vi bygge paa det nye Jerusalem, ville vi mindes, at der kan bygges ikke blot med kostbare Stene, men ogsaa med Træ og Straa, og selv om dette fortæres af Ilden, kan det dog nok tjene til Ly for et Slægtled. Det, det kommer an paa, er, om det voxer eller det visner. Meget af det, den Tid satte højt, hører til det, der alt er visnet, men der var ogsaa Noget, der voxede, og som har hjulpet til at lægge de Stene, hvorpaa vi bygge videre. Det er ikke vanskeligt at se det i et Liv som P. O. Boisens.

Udførlige Referater af Foredragene læstes i de nærmeste Dage efter Mødet i Vejle Amts Folkeblad, Vejle Amts Avis og flere Blade, der havde sørget for at have Referenter tilstede.

Møde i Maribo.

To Gange tidligere, nemlig 1861 og 1874, har Selskabet for Danmarks Kirkehistorie holdt Møde i Maribo, og det er gode Minder, vi bevare fra disse Møder. Men da det er 23 Aar, siden det sidste Møde fandt Sted, var der næppe ret mange af den gamle Kreds tilbage, da vi den 31. August 1897 atter holdt Møde i den skønne Maribo Kirke, der efter den sidste Restauration i saa høj Grad maa tiltale enhver, der har Øje for arkitektonisk Stilfuldhed og Skønhed. Ved Sognepræstens, Hr. Simon Jensens, venlige Imødekommen af vore Ønsker var alt paa bedste Maade beredt for, at Mødet kunde faa et heldigt Forløb.

Efter en Sang indledte Dr. H. F. Rørdam Sammenkomsten med følgende Ord: »Naar vi holde vore Møder

rundt om i Landet, hvor kirkehistoriske Minder indbyde dertil, saa er det ikke blot vor Hensigt at fortælle en vis Sum af historiske Kjendsgjæringer, der knytte sig til det Sted eller den Landsdel, hvor vi samles, men i særlig Grad at antyde vor egen Opfattelse af de Begivenheder eller de Personligheder, paa hvilke vi henlede vore Tilhøreres Opmærksomhed, eller for hvem vi ønske at vække deres Deltagelse. Vi have altsaa, om jeg saa maa sige, først selv aandelig oplevet disse Begivenheder, inden vi føre dem frem for vore Tilhørere, og vi have i Aanden levet sammen med de Personligheder, om hvis Liv og Virksomhed vi fortælle. Paa den Maade haabe vi, at Tilhørerne skulle faa størst Udbytte af vore Foredrag, og at de gamle Tider for en Stund maa rykke dem saa nær, at de maa føle, at hvor forskellige end Tidsforholdene ere, saa er der dog ogsaa i de længst henrundne Tider med Alvor arbejdet paa at berede Herren et velskikket Folk.

I »Lolland-Falsters Stifts-Tidende« for 1. Sept. 1897 findes for øvrigt følgende Referat, der i al Korthed gengiver Hovedtrækkene af Foredragene:

Det kirkehistoriske Møde i Maribo Stiftskirke

havde samlet en ret talrig Tilhørerkreds, der med spændt Opmærksomhed fulgte de ypperlige Foredrag.

Efter at Salmen »Dejlig er Jorden« var afsungen, indledede Dr. Rørdam Mødet, idet han fremhævede, at Meningen med de kirkehistoriske Møder var den: at henlede Tilhørernes Opmærksomhed paa de store, forbigangne Personligheder, dem, der havde ført Kirken frem i Udvikling. To Gange før — 1861 og 1874 — havde det kirkehistoriske Selskab holdt Møde i Maribo gamle Klosterkirke, hvor Mænd som Professor Høyen, Biskop Bindesbøll, Professor Hammerich, Rigsarkivar Jørgensen m. F. vare optraadte. Med Ønsket om et godt Udbytte ogsaa af dette Møde gav han Ordet til

Professor Fr. Nielsen: Det laa nær netop paa dette Sted at dvæle ved den hellige Birgitta, denne mærkelige Kvinde, der i sin Tid fremkaldte en mægtig Bevægelse her i Norden. De forskellige Munkeordeners Dannelse har ikke alene Betydning ved at tilvejebringe Klostre af en ny Skikkelse, men ved at være en ny Form for en middelalderlig Opvækkelse.

Den hellige Birgitta er født 1303, og som Datter af en berømt Adelsmand i Upland i Sverig var hun af fornem Slægt, ja havde endog Kongeblood i sine Aarer. Efter Tidens Skik indgik hun allerede i sit 13de Aar Ægteskab med en 18aarig Adelsmand, og det blev et meget lykkeligt Ægteskab med aandelig Forstaaelse fra begge Sider. Mange Helgenlegender, der fortælle om en Mængde Syner, hun skal have havt, knytte sig til hendes Barndoms- og Ungdomsliv. Trofast stod hun ved sin Mands Side og var en Velgjørerinde for alle Trængende i det Landskab, han bestyrede. Hun dreves af en stærk Iver efter Oplysning og fordybde sig mere og mere i Granskning af den hellige Skrift, hvorved hun fik et alvorligt Syn paa hele Tilværelsen og Tidens Elendighed. Dreven af Erkjendelsen deraf optraadte hun da som en Slags Profetinde og revser Ugudeligheden allevegne, i sit Hjem, sin Omgangskreds, ja selv ved Hoffet og hos Kongen, den jammerlige Magnus Smek, hvem hun kalder »et kronet Asen med et Harehjerte«. Men nogen reformatorisk Skikkelse blev hun aldrig; hun holdt paa det Gamle, vilde kun reformere udenfra.

Efter at have foretaget flere Rejser til Helgengrave i Norge, Spanien og Frankrig hengav hun sig — især efter sin Mands Død — til den strængeste Askese og spægede og pinte sig selv under haarde Andagtsøvelser paa alle Maader for at blive Herre over sit hastige Sind og naa frem til fuldkommen Lydighed. For at bøde paa Tidens Ugudelighed blev det nu hendes Plan: at faae sin Tids Kvinder til at leve til Guds Ære — og derved førtes hun til Tanken om Stiftelsen af sin berømte Orden. I den

Anledning opholdt hun sig i Slutningen af sit Liv i Rom, og endelig 1370 stiftedes Ordenen. Birgitta døde 1373.

Efter Klosterreglerne skulde Birgittinerordenen virke sammen med Augustinermunkene. Til et Normal-Kloster hørte 13 Præster, 60 Nonner, 4 Diakoner og 8 Lægbrødre, ialt 85, hvilket Tal skulde minde om Herrens 13 Apostle og 72 Disciple. Birgittas Klosterbygninger skulde være tarvelige og simple, uden Bram og Pragt. Det var Aar 1413, at Erik af Pommern lovede at grunde et Kloster i Maribo som Aflægger af Moderklosteret i Vadstena, og førstnævnte Kloster blev opført ved Indsamling baade i Ind- og Udland.

Skjønt Ordenen havde sine Fjender, der underkastede Birgittas hele Virksomhed en skarp Kritik, udbredte Ordenen sig saavel her i Norden som til Frankrig og Spanien. Dog gik det med disse Klostre som med alle de andre: efter Begejstringsperioden kom en Forfaldsperiode, hvorunder mange Laster og megen Daarlighed trivedes indenfor de hellige Mure. Desuagtet maa man tilkjende Birgittas Klostersøstre den Ære, at de have udrettet et stort og mangesidigt Kulturarbejde til Gavn og Velsignelse ogsaa for vore nordiske Riger.

— — —

Derefter talte Dr. Rørdam:

Ingen religiøs Bevægelse herhjemme har — næstefter selve Kristendommens Indførelse — været af saa overordentlig Betydning som Reformationen. Taleren vilde se lidt nærmere paa de religiøse Forhold her paa Lolland i Reformationsperioden (det 16de Aarhundrede). Lolland var just ikke det Land, der var særlig med, men der kan dog i gammel Tid paavises flere kirkelige Foreninger, der have spillet en vis Rolle hernede, saaledes »Guds Legems Laug« i Sønderherred, stiftet 1388, »Degnenes Laug« i Fuglse Herred o. fl.. Der var Meget, som havde trykket og stadig trykkede Befolkningen paa Lolland, saaledes Venderne Plyntringer i de hensvundne Dage, Øens Pant-

sættelse til Grev Johan under Christoffer den Andens Regering, hvilken gav Anledning, at mange tyske Adelsmænd fik Besiddelser paa Lolland og som det synes trak en Del tyske Præster med sig¹⁾, og endelig Lybeckernes ødelæggende Indfald under Kong Hans. Det var derfor ikke saa underligt, at Befolkningen var sløv og uoplyst, overtroisk og aandelig nedtrykt. Reformationens nye Ideer døjede derfor ogsaa med at slaa igjennem paa Øen, især i Maribo, hvor Klosterets Indflydelse dæmmede op for hver ny Bølge.

Der er ikke mange berømte Præstenavne at opvise blandt den lollandske Gejstlighed fra den Tid; men nogle har man dog. Saaledes har man den ypperlige Præstemand og Provst Jørgen Christiensen i Østofte, der i sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede var utrættelig i at virke for god kirkelig Ordens Fremme. Endvidere Sognepræsten i Rødby, Rasmus Hansen Reravius (død der 1582), som var en flittig og dygtig kirkelig Skribent. Endelig har Lolland Æren af at tælle den berømte Niels Hemmingsen blandt sine Fostersønner fra den Tid. Født 1513 var han Søn af en fattig Bonde i Errindlev Sogn. Den opvakte Dreng kom i Latinskole og arbejdede sig ved stor Flid og glimrende Evner frem til at blive Professor ved Københavns Universitet. Under sit Studieophold i Wittenberg sluttede han sig meget nøje til Melanchton. Ved sine mange epokegjørende Skrifter, der i mange Stykker grundlagde vor hele kirkelige Litteratur, og som bleve oversatte paa en Mængde europæiske Sprog, blev han vor Kirkes Ordfører, »Danmarks Lærefader«, og kastede Glans over sit Fædreland. Men lidt efter lidt fjernede Hemmingsen sig i sine religiøse Anskuelser fra den lutherske Opfattelse af Nadveren og nærmede sig den reformerte Opfattelse. Frederik den Andens Svoger, Kurfyrst August af Sachsen, beskyldte gjentagne Gange Hemmingsen for

¹⁾ Se Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 423.

Vranglære, og Sagen endte med, at vor berømte Kirkelærer — i europæisk Navnkundighed kun overgaaet af Biskop Martensen — blev afsat fra sit Professorat og henviist til at leve i Stilhed i Roeskilde, hvor han dog ikke var glemt, men modtog Besøg af Stormænd og Fyrster, som Kong Jakob af Skotland og Christian den Fjerde, ligesom han ogsaa stod i stadig skriftlig Forbindelse med Datidens store Theologer. Næsten blind og mæt af Dage døde han der i Aaret 1600, 87 Aar gammel.

— — —

Med Sangen »Udrundne er de gamle Dage« sluttede det højst lærerige og interessante Møde.

Saa vidt Referatet, der, skjønt meget kortfattet, dog kan give en Forestilling om de Emner, som Talerne i deres Foredrag behandlede.
